

שמעתא עמיקתא

גליון תקל"ז | פרשת נצבים | תשפ"ב | קהילת הניכי הישיבות | רמות ב' | ירושלים תשפ"א

הלכות מצויות לראש השנה

עם דיני שמיטת כספים ופרוזבול

שמיטת כספים

מלבד שמיטת קרקעות, שביעית משמטת חובות שחייב אדם לחברו, ומצוה זו נוהגת אף בחו"ל. [רמב"ם (שמיטה ויובל פי"ה וה"א וסה"מ מצוה קמא), חינוך (מצוה תע) וש"י (חיי"מ סי' סו סעי' א)]. וי"א שביעית אינה משמטת ממילא, אלא כשהמלוה אומר "משמט אני". [יראים סי' רעח]. וי"א שביעית משמטת ממילא ואינו צריך לומר משמט אני [מרדכי (גיטין סי' סא), וכן ע"ק. שער משפט (שם ס"ק א). וכן דעת רוב הפוסקים].

בזמן הזה

בז"ה שאין היובל נוהג אין מצוה זו נוהגת אלא מדרבנן, שלא תשתכח תורת שביעית מישראל. [ש"ע (שם) וסמ"ע (סי' ב)]. וי"א שאינה נוהגת בזמן הזה כלל. [כן הביא הר"ן (גיטין כ. ד"ה ויש) בשם יש אומרים. וכן בתשובת הרשב"א (ח"ג סי' לב) שזה היה דעת הראב"ד]. ויש מקומות שנהגו להקל כדעה זו. [רמ"א (שם)]. ובאר"י המנחה להחמיר. [בי"י (שם). וכן הביא הגר"י (פי"ט אות א)].

הוב של הפצים ומאכלים

שמיטת החובות כוללת גם הפצים ואוכלין שאינן מוחזרין בעצמן, ולכן שכנים שמלויים זה לזה מיני מאכל, שביעית משמטת את החוב. [ערך לחם (סי' סו), מלאכת שלמה (שביעית פי"י מ"ב בהגה) ובן איש חי (פרי כי תבוא שנה א' או א"ת כו)].

זמן הפרעון של אחר שביעית

המלוה את חברו וקבע לו זמן לעשר שנים וכדומה, אין שביעית הבאה בתוך הזמן משמטתו. [ש"ע (שם סי' י)].

הקפה

הקפת חנות (פי' שקנה באמנה), אינה נשמטת. ואם זקפה עליו במלוה, משמטת. [ש"ע (חיי"מ סי' סו סעי' יד)]. ומקרי זקפה משעה שקבע לו זמן לפרעון. וי"א שנקרא זקפה מיד שכתב בפנקסו כל החשבון ביחד. [רמ"א (שם)].

חובות בנקים

המפקיד בבנק, אפילו המעות הם בעובר ושב הוא בכלל הלוואה לבנק, שהרי ההפקדה להוצאה נתנה. [הגרש"א זצ"ל (שלחן שלמה שביעית עמ' ש) והגרש"א זצ"ל (שבות יצחק פרוזבול פי"ג אות ז ואת ט)]. ועי' מ"ש"כ בזה בשמעתא עמיקתא גליון תקל"ה.

נשים

אשה שאינה נשואה שחייבים לה ממון, צריכה פרוזבול. [עי' בחינוך (מצוה תע) דבמצות שמיטה גם נשים חייבות. וכן הוא בש"ע (סי' סו סעי' ב) במהריק"ש (שם)]. ואם היא נשואה ויש לה מעות שאין לבעלה רשות בהן, והלוותם לאחר צריכה פרוזבול, ובעלה יכול לעשות עבורה מדין זכיה, ויודיע על כך. [מנח"ש (שביעית פי"י מ"א)]. ויכולה למנות את בעלה (או אחר) שליח לכתוב פרוזבול עבורה ויכול להוסיף זאת בפרוזבול שלו, ובמקום שכתוב בפרוזבול "יש לי" יוסיף ולאשתי, ואין צורך לפרש שמה. ובמקום שכתובה מסר מילי דפרוזבולא כדאמור רבנן, יוסיף חובות אשתו. [הגרש"א זצ"ל (שבות יצחק פרוזבול פי"א אות ב) ד"ה נמצא לפי"ז אות א)].

קטנים – תוכנית היסכון של ביטוח לאומי

קטנים שהלוו מעות לאחרים, וי"א שביעית אינה משמטת חובותיהם. [מהרש"ם (חיי"מ סי' סא) שנקט שקטן שהלוה מכספו אין שביעית משמטת חובו, דקטנים לאו בני מצות ניהו. וכ"כ בתומים (שם) ס"ק כה ואורים ס"ק נא], וכת' דאפי' ג"ל הדין כן דכבר הו"ל כאילו נעשה בקטנותם פרוזבול. וי"א משמטת. וט"ע צריך אביהם לעשות עבורם פרוזבול בתורת אפוטרופוס. [מנח"ש (מצוה תע) ובת"מ (חיי"מ סי' טו ע"ד דף ל"ג ע"א)]. ולמעשה לכתחלה על אביהם להוסיף חובות לילדים בפרוזבול שכתובים עבור עצמם. [ובד"ח זה נקט הגר"ש זצ"ל (שבות יצחק פרוזבול פי"ד אות א)]. וכן קטנים שיש להם תוכנית היסכון אפי"ש שיש כמה צדדים להקל בדבר, לכתחלה על אביהם להנהוג כנ"ל. [עי' דרך אמונה (פי"ט צ"ה"ל אות שלו) בשם הגר"ש זצ"ל. ועי' בזה בשמעתא עמיקתא גליון תקל"ה].

יתומים

יתומים קטנים שיש להם מלוד ביד אחרים, אין צריכים פרוזבול כי ב"ד הוא אביהן של יתומים. [ש"ע (שם סי' כח), סמ"ע (סי' א) ותומים (סי' כה)].

הלוה רוצה לשלם

כל המחזיר חוב שעברה עליו שביעית רוח חכמים נוחה הימנו. [רמב"ם (שמיטה פי"ה הכ"ח)]. ועי' באג"מ (חיי"מ סי' טו) שיש בזה חובה מדברי חכמים. ובשעת פרעון יאמר לו המלוה "משמט אני (מוחל אני) וכבר נפטרת ממני". אמר לו הלוה אפי"כ רצוני שתרקל, יקבל ממנו. וא"ל יאמר לו בחובי אני נותן לך, אלא יאמר לו שלי הם, ובמתנה אני נותן לך. החזיר לו חובו ולא א"ל כן, מסבב עמו בדברים עד שיאמר לו שלי הם ובמתנה נתתי לך. ואם לא אמר, לא יקבל ממנו. [ש"ע (שם) לו]. ועי' בש"ע (סי' יא) שהביא דברי הב"ח (אות לו) בשם ש"י (גיטין לו: ד"ה ותל) שפירש שאף יכול לתלות אותו שיאמר אפי"כ, ועיי"ש שהמקל כש"י (ה"י זה ור"ז ונכדו). ואם בשעת החזרת החוב מלכתחלה אמר הלוה שנותן לו במתנה, יכול המלוה לקבל ואי"צ לומר משמט אני. [רמ"ה (גיטין לו)]. ואין מקבלת המעות משום שנה מתנות יחיה. [קול סופר (שביעית פי"י מ"א אות רכו)].

להפריש מעשר מפרעון ההלוואה

כשהלוה נותן את דמי החוב בתורת מתנה באופן המבואר לעיל, אין צורך המלוה להפריש מעשר כספים מהפרעון. [כנלע"ד. דלא מבעיא אם נימא דמצות פריעת בעל חוב לא פקע מהמלוה כמבואר במשנה ראשונה (שביעית פי"י מ"ט) ד"ל דאי"צ להפריש המלוה מעשר, אלא אף אם נימא שהחוב פקע לגמרי ואין בה משם פריעת עמ"ה והיא מתנה גמורה, מי"מ כיון שנותן לו חמת הלוואה מסתבר דלא חשיב רווח. ועי' מש"כ בזה בש"ע בשמעתא עמיקתא גליון תקל"ו].

המלוה מבחיה אותו לשלם (חייב למי שאינו שומר תורה ומצוות)

חובות שנשא חייב למי שאינו שומר תורה ומצוות, בשעת הדחק רשאי לשלם אותם אפי"ש שהלה לא עשה פרוזבול, ואין בזה משום איסור לפני"ע כי לענין זה יש למלוה על מי לסמוך. [ד"ה מבואר לעיל ד"ש סוברים ששביעית אינה משמטת בה"ה ועי"כ אין ללוה לחוש משום לפני"ע כי יש לתבוע על מדין לסמוך. וכן קבה בתקנת הש"ש (ח"א סי' קסו אות א)]. ועי' הלחן בענין מי ששכח לכתוב פרוזבול. [ומי"מ לכתחלה יתן לו בתורת מתנה.]

משיעורי הרה"ג הרב יוחנן פורגער שליט"א

מו"ץ וראש כולל הוראה רמות ב'

פרוזבול

הרוצה שלא ישמטו חובותיו, יעשה שטר פרוזבול לפני שביעית משמטת, ועיי' זה מוסר חובותיו לב"ד, ושמיטה אינה משמטת חובות שאדם חייב לב"ד. [נ"י טש"ע (שם)]. וזה גופו של פרוזבול: מוסרני לכם פלוני ופלוני והדיינים שבמקום פלוני שכל חוב שיש לי (אפילו מלוה על פה) שאגבנו כל זמן שארצה, והדיינים או העדים חותמים מלמטה. [ש"ע (שם) יט]. ועי' עוד להלן.

כאזיה בית דין צריך לכתבו

י"א שפרוזבול אינו נכתב אלא בב"ד חשוב, דהיינו שלשה בקיאים בדין ובענין פרוזבול, ויודעים ענין שמיטה, והמחוס רבים עליהם באותה העיר. [ש"ע (שם) יח]. וי"א שכותבים פרוזבול בכל בית דין, וכל ג' אנשים חשיבי ב"ד בענין זה. ובני אשכנז נהגו להקל כדעה זו, [רמ"א (שם)], ומי"מ צריך שידעו מה זה פרוזבול. [הגרש"א זצ"ל (שלחן שלמה שביעית עמ' רצט)].

מסירת החובות בעל פה – אין בידו להשיג בית דין

בזמן הזה שמיטת כספים מדרבנן, מועיל למסור חובותיו בעל פה לאחרים, ואינו צריך לכתוב פרוזבול, ויאמר "מוסרני לכם שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה", אלא ש"א שהיתר זה נאמר רק על תלמידי חכמים שהלוו זה את זה, שרשאים לסמוך על אמירה בעל פה מפני שהם יודעים ששמיטת כספים בזמן הזה מדבריהם, ובדברים בלבד היא נדחת. [ש"ע (שם) כ]. ועי' בת"ס (חיי"מ סי' קי) והביאו הפ"ש (סי' ג) דלא הקילו אלא שימסרו בעי"פ בבני ב"ד]. וי"א דלאו דוקא ת"ח אלא כל אדם יוכל לומר דבריו בעל פה בפני ב"ד. [רמ"א (שם) ועי' בפרישה (סי' סו אות כב) שתקנת הלל היתה עיי' כתיבת פרוזבול, אבל ר"נ דאמר אקיימינה דאע"ג דלא כתוב ככתוב דמי, הוסיף בדורו דסגי באמירה גרידתיא]. ומכל מקום הנכון להחמיר ולכתוב פרוזבול. [נכ"א (שערי צדק פכ"ו אות י)]. ואם נמצא במקום שאין שם ב"ד, יכול המלוה לומר בפני עדים, אני מוסר שטרות לב"ד פלוני שבעיר פלוני. [ש"ע (שם) כא]. רמ"א (שם) כ]. והעדים לכתחלה לכתבו שכן היה. ואם אין לו עדים יאמר כן בינו לבין עצמו. [נכ"א (שם)].

כתיבת פרוזבול על יד שליח

י"א שלא מועיל שליחות לעשות פרוזבול משום דמילי לא מימסרן לשליח. [ערך לחם (שם)]. וי"א שמועיל שליחות [עי' בברכ"י (סי' תלד אות ד) בשם בתי כהונה דמתייב בה"ז אפי"ש דמילי לא מימסרן לשליח, כי זה מיירי כשהשליח מוסר לשליח אחר. וכן מבואר בשער המלך (אישות ספי"ב ד"ה ודע) ובבית מאיר (לה"ע סי' קע"ב ד). ועי' מ"ש"כ בזה בשמעתא עמיקתא גליון ע"ט], ועיקר כדעה אחרונה. [הגרש"א זצ"ל (שלחן שלמה שביעית עמ' רצט) והגר"ש זצ"ל (שבות יצחק פרוזבול פי"ג)].

לכתוב פרוזבול עבור חברו מדין זכיה

אם אין ביד חברו לעשות פרוזבול יכול לעשות פרוזבול עבורו מדין זכיה, אבל מי שהוא פורק עול ואין חושש לעשות פרוזבול י"א שאי"א לעשות עבורו פרוזבול מדין זכיה. [הזו"ר (דרך אמונה שמטה פי"ט ס"ק עט)]. ועי' בדרך אמונה (שם צ"ה"ל אות ד'ה) שכת' עיי' וצ"ע, עיי' בתוספתא (בי"ב פי"א הי"ד), וי"ל דמיירי כשאין זכות, ומצאתי באו"ז שכת' על תוספתא זו דבעי דעת המלוה דדילמא דעתו שתהא שביעית משמטת כדי לקיים מיעו"י וי"ל, עיי"כ]. ויש מצדדים להקל בכל אופן. [מנח"ש (חיי"מ סי' מז אות א)].

על ידי פקיד

מנהל כספים, יכול לעשות פרוזבול אף בלי ידיעת הבעלים. [דרך אמונה (סי' קמב)].

פרוזבול על קרקע

אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע, ואפי' קרקע כל שהוא סג'י, אפילו אין ללוה כלל, ויש לחייב לו או לערב, או למי שחייב לו, כותבין. ואפי' אין לזה לזה, ויש למלוה או למי שחייב לו, ומזכור אפי' עיי' אחר. [ש"ע (שם) כב]. ועי' בסמ"ע (סי' מז)]. מיהו אם הלוה לפנינו וצווח איני רוצה לזכות בקרקע של אחרים, אין מזכין לו לאדם בעל כרחו. [רמ"א (שם)].

קרקע מושאלת או מושכרת (בהורי ישיבות)

השאלו לו מקום לתנור או לכירים, כותבים עליו פרוזבול. והוא הדין אם השכירו לו. [ש"ע (חיי"מ סי' סו סעי' כג)]. ובחורי ישיבות אף שלמעשה אין להם ד' אמות פרטיות, מי"מ לגבי פרוזבול נחשב כיש להם ד' אמות, כיון שיש להם רשות השתמשות במקום לימודם להנחת חפצים וללינה. [הגרש"א זצ"ל (שלחן שלמה שביעית עמ' רצז)].

זמן כתיבת הפרוזבול

המנהג לכתוב פרוזבול בערב ראש השנה של השנה השמינית. ויש מחמירים על עצמם לכתבו גם בערב השנה השביעית כי יש סוברים שאסור לגבות חובות בשנת השמיטה. [נ"י לעיל שהבאנו מ"ח ראשונים מתי שביעית משמטת. ועי' בארחות רבינו (חיי"מ עמ' שעח) שכן נהג בעל הקהלות יעקב. והגר"ש זצ"ל (נטעי גביראל שמיטת כספים פי"ו ה"ג ג' ד"ה וכן אמר) אמר שיקייר י"מ מהדרים בזה, וכמדומה שכן נהג ה"ר"ש סלאנט זצ"ל, עיי"כ. ועי' במהר"א (חיי"מ סי' קטט) שיש חרדים אל דבר ה' שנהוגים להחמיר בזה].

פרוזבול מוקדם או מאוחר

פרוזבול מוקדם, כשר, המאוחר פסול, משום שאינו יכול למסור לב"ד החובות שאינו חייב לו עדיין וקדם זמנו של פרוזבול יגבה על ידו חובות שנתחייבו לו אחר כתיבת הפרוזבול שלא כדין. [ש"ע (שם) לו] וש"ע משפט (סי' ח)]. ואם התנה בפירוש שמוסר לבית דין גם את החובות שעתידי א"י"כ להלוות, אפשר שמועיל אפי"ש שעדיין לא באו לעולם. וצ"ע. [הגרש"א זצ"ל (שלחן שלמה שביעית עמ' רשב)].

עשייתו בליחה

מותר לעשות פרוזבול בליחה. [ערך לחם (שם) לא]. וכן פסק הגר"ש זצ"ל (שבות יצחק פרוזבול פי"ג עמ' לד) והואר שמו (פרוזבול פי"ט הי"ח) שכתב דצ"ע אם כותבין פרוזבול ביום דוקא כמו קיום שטרות או לא].

דיינים / עדים קרובים זה לזה

י"א שצריך שהב"ד לא יהיו קרובים זה לזה. [נ"י בערך לחם (שם) לא] הובא במה"ר א'א זולאי (סי' יד) וכן פסק הגר"ש זצ"ל (פרוזבול פי"ג אות י)]. והמנהג שאין מקדקים בדיינים קרובים זה לזה ואף אב ובנו יכולים לשמש כדיינים לצורך זה. [הגרש"א זצ"ל (נטעי גביראל פרוזבול ושלחן שלמה שביעית עמ' רצז), המנח"י (שם חו"מ סי' קמ) והנצי"א (חיי"מ סי' לט)]. והמוסר הפרוזבול לשנים בתורת עדים, י"א שצריך שהב"ד להזהר שלא יהיו קרובים למלוה או ללוה. [התעוררות תשובה (ח"י ס' כג)]. ובדיעבד מועיל אף באופן זה. [עי' נכ"א (שם)].

עשה פרוזבול כדון ונאבד ממנו בערב ר"ה אפילו כשהגיע זמן השביעית משמטת עדיין לא מצאו, אין שביעית משמטת. [מהרי"א (ח"ב סי' קטג), עי"ש טעמיו].

אין בידו לכתוב פרוזבול

מי שאין בידו לעשות פרוזבול, יאמר בפני שנים (אפי' פסולי עדות כגון נשים) אני מותר על זמן הפירעון של כל החובות שהיביים לי שזמן פירעונם עד ראש השנה, ובמקום זה אני קובע זמן הפרעון בגי' תשרי, וכיון שזמן שביעית משמטת לא הגיע זמן הגביה, דמי להלואה שקבעו זמן הפרעון אחר ר"ה שאין שביעית משמטת. [הגר"ש"א זצ"ל (שבוע יצחק פי"ג אות טו)]. ואם אין אחרים י"א שיאמר בינו לבינו עצמו מוסר אני לבית דין פלוני או ופלוני ופלוני שבעיר פלונית, שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה. [הכ"מ (שערי צדק פכ"א אות ו)].

נזכר בכין השמשות שלא עשה פרוזבול

שכח לעשות פרוזבול עד בין השמשות של יו"ט ראשון של ראש השנה ימסור חובותיו לבי"ד בעל פה בפני שני עדים. ואם אין לו עדים ימסור בינו לבינו עצמו כמבואר לעיל. [נהעטם דמהני בדיעבד בכה"י, כי לפי הב"י בסימן ס"ז בכה"ג הוי ספק דרבנן לקולא, בפרט בוה"י דיש סוברים שאינו נוהג. וועי' בהתעוררות תשובה (ח"ג סי' כג אות ב ד"ה עוד). ועי' עוד בשמעתא עמיקתא גליון תקל"ח].

הלואות שלאחר כתיבת פרוזבול

אין הפרוזבול מועיל אלא לחובות שקדמו לכתיבתו כנ"ל. ועל כן המלוה מעות לאחר כתיבת הפרוזבול (הדבר מצוי בהפקדות שמגיעות לחשבון הבנק) צריך פרוזבול נוסף, או יעשה את העצות שכתבנו לעיל למי ששכח לעשות פרוזבול.

להלוות ע"מ לקיום מצות שמיטת כספים

יש מדקדקים להשאיר חוב א' כדי לקיים מצות שמיטת כספים, ויכתוב בפרוזבול חוץ מחוב פלוני, או יהיה מעות אחר שיכתוב הפרוזבול, ולא יקבע זמן הפרעון אחר ר"ה אלא שיוכל לתובע מיד. [ד"ד אמונה (שמיטה פי"ט ס"ק פה). וכן מבואר בבן איש חי (פרי תיבא אות כו)].

תביעת הובת כולא עשה פרוזבול

אם נאנס ולא עשה פרוזבול, יש מקום להקל בחו"ל לגבות החוב אחר השמיטה, אולם באר"י חמיר טפי. [עיי' לעיל דאיכא פלוגתא אם שביעית משמטת בוה"י. ועי' במהרה"ש (ח"ב סי' ל"ה אמנם) שכן דכיון דשביעית בוה"י מדרבנן לוכר בעלמא, אין המוחזק יכול לטעון קים לי. ועי' בתשובה מאהבה (ח"א סי' עב) שנקט שבידיעבד יכול לתבוע. והאג"מ (ח"ומ" ח"ב סי' טו) כתי מהרה"מ פסק להקל מדינא, ועי"כ אם אירע ששכח לעשות, לא נשנתה מנהג דורות קודמים שהגה לגבות, ע"כ. ולפי טעמו דהרמ"א פסק לקולא, גם באר"י הדין כן (אע"פ שהשואל שם שאל על מדינתו). ומי"מ באר"י שהגה להחמיר נמצא דחמיר טפי. ועי' במנחת אשר (שביעית סי' סז) שהביא לצרף זה בענין בעל תשובה משום תקנת השבים, עי"ש].

ראש השנה

שינה ביום

יש נוהגים שלא לשאון ביום ר"ה. [רמ"א (סי' תקפג סעי' ב)]. וי"א שאחר חצות היום אין חשש. [מ"ב (שם ס"ק ב) בשם הגאון י"ל], בין ביום ראשון בין ביום שני. ומי"מ הרוצה להחמיר על עצמו שלא לישון כלל, ביום הראשון הוא היותר נכון. [כ"ח (אות לו)]. וכל זה לענין לילך ולהתחיל לישון ביום, אבל מותר להמשיך שינת הלילה עד הבוקר אפילו אחר עמוד השחר. [הגר"ש"א (שם פי"א אות כג) והגר"ש"א זצ"ל (אשרי האישי מועדים פי"ד אות יא)]. ומי"מ אם כבר נתעורר משנתו אחר עלות השחר, י"א שיש להיזהר שלא לחזור לישון. [הגרנ"ק צ"ל (חוט שני ר"ה עמי ג)].

הצריך לישון

מי שהשינה ביום נצרכת לו כדי שיוכל לכיין בתפלה כראוי, אין לו להמנע ממנה בימי ר"ה, אלא יישן כדרכו. [הגר"שו"א זצ"ל (שם פי"א אות כד), דהא דאמרו דמאן דדמיך בריש שתא דמיך מזליה, והו דוקא בישן סתם, אבל בכגון דא לא נאמר דבר זה].

להתענות עד חצי היום

מותר להתענות בר"ה ולהתפלל עד אחר חצות, אע"ג שבשבת ושאר יו"ט הדבר אסור. [מ"ב (סי' תקצו ס"ק ב) בשם עט"ו]. והאם חל בשבת אין להתענות. [מ"ב (סי' תקפד ס"ק ה)]. וי"א שאף בר"ה אין להתענות עד חצות כמו שאר יו"ט. [מעשרה רב (סי' רז) והתעוררות בתשובה (ח"א סי' רכה)].

טעימה המועילה שלא להיות מתענה

לדעת המחמירים לעיל שאסור להתענות בר"ה כמו שאר יו"ט, או כשר"ה חל בשבת שאסור לכל הדעות להתענות, אם טועם משהו קודם התפלה אינו נחשב מתענה. [מ"ב (סי' רפח ס"ק א)]. ויש מסתפקים אם די בשתיית משקה, או שצריך לאכול דוקא פת בשיעור כביצה. [פמ"ג (סי' קנא אי"א ס"ק א)]. ולמעשה יש להקל שדי בשתייה בלבד. [הגר"ש"א זצ"ל (אשרי האישי פי"ד אות טו). וכן במג בעל הקהלות יעקב (ארוחות רבנן ח"יב עמי קפא). וכן באלף למגן (סי"ב ו' ובהגה (שם) מיקל אף על ידי שתיית מים. ובקצות השלחן (סי' צ' בדה"ש ס"ק א) כתב שאף אם מועיל משקה יתכן ששתיית מים אינה בכלל טעימה. ועי' עוד בתשובות והנהגות (ח"ב סי' רעג)].

עמידה לפני המתפלל וכשארון הקודש פתוח לחזור אחר תפלתו לפני קרישה

בר"ה ויוה"כ מותר לחזור למקומו מיד כשהשייץ מתחיל חזרת השייץ, וא"צ להתמין במקום שפסע עד לקדושה. [עיי' במ"ב (סי' קכג ס"ק ו)].

ג' פסיעות וישיבה לפני המאריך בתפלתו

מי שגמר תפלתו ואחריו יש מי שעדיין מאריך להתפלל, אם הוא חלש ואינו יכול לעמוד ואם ח"ל או בקל להתרחק (ומסתבר דאם יצטרך לעבור לפני אי המתפלל נחשב כאינו יכול להתרחק), ומי שולשתו מוכתב עליו הרבה לשבת. [מ"ב (סי' ק"ק יא ושע"ה) (אות יד)]. אלא אינו חלש אלא שקשה לו לעמוד כל כך הרבה זמן, או שרוצנו לשמור כוחות ליום תפלה ארוך. כל מקום להתיר בשעת הדחק עכ"פ לפסוע לאחוריו וללכת למקום אחר לשבת או לשבת לפני המתפלל ויאמר תהילים. [עיי' בזה בשמעתא עמיקתא גליון קנ"ד הטעמים להקל בכה"ג. ועי' לעיל שאין באמירת תהילים משום הפסק אף במוסף]. וכן אם לפני המאריך בתפלתו יש מחיצה או ספסל (שהוא קבוע גבוה ו' טפחים ורחב ד' טפחים), יש להקל לשבת. [הגר"ש"א זצ"ל (אשרי האישי ח"א פי"ב אות כד)]. וכן באור לציון (ח"ב פי"ז אות כב) כתי' שכשהמתפלל נמצא ברשות אחרת אין איסור לעבור לפניו. והוא הדין אם יש אדם המפסיק בינו לבין המתפלל. [אי"א מבוטשאטש (סי' קב). וכן נקטו הבצי החכמה (שם ס"ק ז) והגר"ח"ק זצ"ל (הגר"ש"א פכ"ט סי' הגה מד). ועי' בשמעתא עמיקתא בגליון קנ"ד].

עמידה כשארון הקודש פתוח

כשהספר תורה עומד במקומו כגון בעת שפותחין ארון הקודש, אינו חייב לקום בפניו עד שיוציאוהו. [מ"ב (סי' קמו שע"ה"צ אות יח)]. אמנם העולם נוהגים לעשות הידור לתורה ולעמוד. [מ"ב (שם)].
ודעת האג"מ (אח"י ח"ה"ח סי' לח אות ז) שאין מנהג זה חיוב כשאר מנהגים אלא מצוה בעלמא. ומי"מ חלושי כח יכולין להקל ולשבת בשעה שארון הקודש פתוח. [ערוה"ש (סי' תריט אות ט)].

קנית עליות ותשלום מכספי מעשר

להשתדל לקבל עליה בימים אלו

ראוי לכל גבר ירא ד' להשתדל שיהיה לו עליה בימים נוראים. ואף במקומות שמוכרין מצות יקנה אותה בדמים כפי יכולתו, ואדבריה יש עליו יותר במצוה שבאה אליו בדמים נמצות בשבאה לו בחנם כס'ף. [מ"ב (סי' תקפד ס"ק ח)].

לשלם העליות מכספי מעשר

מי שקונה מצוה בבית הכנסת, כגון הוצאה והכנסה, או גלילה, וכן שאר המצוות, מאחר שהמעות באים לקופה של צדקה, יכול לקנות ממעות מעשר. [עיי' בהגה דלהלן].

מועלה הדמים שחברו היה מוכן לתת

כשיש כמה קונים, זה נותן כך וזה מוסיף עליו ונשאר בידו, אין לשלם כל הסכום ממעשר, כי לא הועיל לקופה של צדקה רק במה שמוסיף על חבריו (וחלק זה רשאי לשלם ממעשר).

[של"ה (מס' מגילה פרק נר מצוה אות לו), רע"א (על הרמ"א יו"ד רס"י רמט). וכן דעת הגר"ח"ק זצ"ל (מתינוע פי"ז ה"ה בבא"ה ס"די"ה ואחד). אולם מסתימת הדרישה, הטי"ז והשייץ שם שהביאו דברי המהר"ם ללא חילוק, משמע קצת דבכל גוונא שרי. וכן האיר"י (סי' קנו סוף אות ב) כתב על דברי השליה דיש לחרות. ומי"מ באופן שלולי שהיה נותן כל הכסף מכספי מעשר לא היה קונה מצוה זו, רשאי לתת כל הכסף ממעשר. [דלא גרע מצוה זו משאר מצות שמוטר לשלם ממעשר אף כשאין רווח לקופה, לדעת הטי"ז (יו"ד רמט ס"ק א) והשייץ (שם ס"ק ג). ועיי' בזה בשמעתא עמיקתא גליון קצ"ג]. וכמו כן אם הראשון כוון לשלם ממעשר אף המעלה הסכום רשאי לשלם הכל ממעשר (כי באופן זה לא נמצא כספי מעשר מפשרים). [שערי דעה (סי' רמט ס"ק ב)].

תקיעת שופר

מצות עשה לשמוע קול שופר

מצוה מה"ת לשמוע קול שופר בר"ה (ואין המצוה לתקוע בשופר). [הרמב"ם (שופר פי"א). וכ"כ הראש"י (ר"ה פי"ד סי' ז) דמברכים לשמוע קול שופר משום דבשמינת קול שופר הוא יוצא. וכן פסק השו"ע (סי' תקפה סעי' ב). דלא כהסמ"ג (עשה מב) שכתב דמ"ע היא "לתקוע". ועיי' בזה בשמעתא עמיקתא גליון ע"א].

ביו"ט שני

ביו"ט ב' שחובת התקיעות מדרבנן, מעיקר הדין מותר לטעום (עד כביצה מזונות, או פירות וכדו' אפילו יותר). [עיי' במ"ב (סי' תלא ס"ק ו). וכ"כ בקובץ תשובות (ח"ג סי' פט)].

נשים

נשים, להסוברים שקבלו עליהן חובה לשמוע תקיעת שופר (עיי' בזה להלן), אסור להן לאכול לפני התקיעות. ואם מרגישות חולשה וכדומה מותר להן לאכול. וכל זה לענין אכילת פת יותר מכביצה, אבל פחות מזה יכולות לכתחלה לאכול אף אם אינן חלשות.

[קשו"ע (סי' קטט אות יט) וחיי"א (כלל קמא). ועיי' להלן האם נשים קבלו עליהן חובה לשמוע תקי"ש].

אכילה לפני התקיעות

אסור לאכול לפני מצות תקיעת שופר. [מ"ב (סי' תרצב ס"ק טו)]. פרט למי שחלוש שמותר לו אכילת ארעי (עד כביצה מזונות, או פירות וכדו' אפילו יותר). [מ"ב (סי' תרצב ס"ק טו). ועיי"ש בסי' תלי"א ס"ק ו]. ומי"מ הנוהג לאכול לפני התקיעות יש לו על מה לסמוך (ויזהרו שלא לאכול אלא אכילת ארעי כנ"ל). [הגר"שו"א זצ"ל (הלכ"ש מועדים פי"ב אות א) והגר"ש"א זצ"ל (אשרי האישי פט"ז אות יח)]. ובפרט כשרבים אוכלים יחד שמוזכרים א' לשני לשמוע התקיעות (אלא דאף בכה"ג יש להיזהר לכתחלה שלא לאכול אלא אכילת ארעי). [הגר"שו"א זצ"ל (שיי"כ פניב הגה נב) ותשובות והנהגות (ח"ה סי' קטט ד"ה ונראה). ועיי' במ"ב (סי' פט ס"ק כב)], ואם ממנה שומר שזיכירהו לבוא לשמוע את התקיעות עדיף טפי. [צ"ח"א (ח"ו"ס סי' ז)].

מעיקר הדין מותר לטעום (עד כביצה מזונות, או פירות וכדו' אפילו יותר). [עיי' במ"ב (סי' תלא ס"ק ו). וכ"כ בקובץ תשובות (ח"ג סי' פט). והאר"כנו בס"ד בשמעתא עמיקתא גליון קצ"ח].

שמיעת התקיעות בעודו מתפלל

יחיד שלא סיים תפילת לחש והגיעו צבור לתקיעות, יפסיק בתפלתו וישמע התקיעות, אך לא יאמר "היום הרת עולם וכו"ו". [עיי' באג"מ (אח"י ח"א סי' קע וח"ב סי' יד)].

לתקן את הבעל תוקע בעודו מתפלל

מקום שנוהגים לתקוע בתפילת לחש, ובעל התוקע טעה, אסור לשוח באמצע ולגעור בו, שכבר יצאו בתקיעות דמיושב. ואף אם לא שמעו התקיעות דמיושב יחזרו ויתקעו אחר התפלה אותו סימן שטעה ודיו. [מ"ב (סי' תקצא ס"ק א)]. ומי"מ נוהגים לעשות לו איהו תנועה וממילא יבין הבעל תוקע שטעה ויתקן. [כ"ה"ח (אות ו)].

החייבים והפטורים מתקיעת שופר

חובת הנשים

אשה פטורה משום שהיא מצות עשה שהזמן גרמא. [שו"ע (סי' תקפס סעי' א)]. וי"א שמי"מ קבלו עליהן חובה לשמוע קול שופר. [חיי"א (כלל קמא אות ז)]. ובבן איש חי (נצבים אות יז) כתב שרוב הנשים קבעו אותה עליהן חובה. אולם במ"ב לא כתי שקבלו עליהן חובה. ובשלמת חיים (סי' שטכ) כתב שמצוה זו לא קבלו עליהן חובה כיון שבמה שאינו בידו לא קיבלו עליהן חובה].

כמה קולות עליהן לשמוע

נשים אינן צריכות לשמוע אלא לי קולות (ולא מאה קולות, עיי הפרטים בזה להלן). וכן נוהגים כשתוקעים לנשים. [הגר"ש"א זצ"ל (אשרי האישי ח"ג פיט"ז אותיות כח-כט)].

תקיעה לנשים

אף על פי שנשים פטורות, יכולות לתקוע בעצמן. וכן אחר שיצא כבר יכול לתקוע להוציאן. אלא שי"א שאין מברכות (אף ברכת שהחיינו), וכמו"כ אחרים לא יברכו עבורם. [שו"ע (שם סעי' ו) והגר"שו"א זצ"ל (לילכות ביתא מבוא אות כא) בדעת המחבר שאין מברכים אף שהחיינו]. וכן המנהג אצל הרבה מבנות מעדות המזרח. והמנהג אצל בנות אשכנז שהנשים מברכות על מצוה זו (ושאר מ"ע שבוהמן גרמן) ועל כן יברכו לעצמן, אבל אחרים לא יברכו להן אם כבר יצאו. [רמ"א (שם)]. וי"א שעדיף שהתוקע לנשים יתקע עבורן קודם שישמע התקיעות בביהכ"נ, ע"מ להוציאן ידי"ח הברכה, אבל י"א שלא יתקע בגי' שעות ראשונות משום דאז מפקד דינא ואין כדאי לתקוע ביחידות, אלא יתקע להן אחר תקיעות ביהכ"נ והם יברכו לעצמן או שיקוין לבבו שלא לצאת בתקיעות ביהכ"נ ואז יוכל אחי"כ ג"כ לברך בשבילן. [מ"ב (סי' יא)].

קטנים שהגיעו להצאת

קטנים שהגיעו לחינוך יש לחנכם במצוה זו ועי"כ יש להביאם לבית הכנסת, ומי"מ יזהירם שישמעו התקיעות ולא יבלבלו להצבור. [מ"ב (סי' ק"ט)]. וחובת חינוך לענין זה הוא מיד שמביינן ענין מצות תקיעת שופר, לא קטן לפי חרפי חכם (עיי' במ"ב (סי' שמג סי' ג) והאר"כנו בזה בס"ד בספר שנתים עמיקתא – הלכ"ה קטן וחלונכו). אולם אין חובה לחנך קטנה למצוה זו כיון שהוי מצוה שהזמן גרמא ונשים פטורות ממנה. [מש"ט]. ואע"פ שיש עי"כ שקבלו ע"ע חובה לשמוע מ"מ אין חיוב זה חל על צאצאיהם, אאי"כ גם הן יקבלו זאת ע"ע כנגדו. ועיי' זכרון יוסף (יו"ד סי' די"ה ועל מה שהקשה), שבת הלוי (ח"ו"ס ט' נט ד"ה והגדר ח"ה"ה סי' קטט אות ב)].

✉ להצטרפות לרשימת התפוצה ללא עלות ניתן לשלוח בקשה לדוא"ל: amikta@amikta.co.il

© שמעתא עמיקתא – לרפו"ש של הרב רפאל יהושע זעליג בן פרחא היה שליט"א בתושח"י – לשאלות והערות ניתן להתקשר לפל' 052-767-0503